

HORVÁTH LÁSZLÓ

A PARLAMENTI VÁLASZTÁSI RENDSZEREK
NEMZETI KISEBBSÉGI VONATKOZÁSAI
A NYUGAT-BALKÁNON – HARMINC ÉVE
A DEMOKRÁCIA ÁRNYÉKÁBAN?

Az alábbi írás¹ abból az alapvetésből indul ki, amit Goethe fogalmazott meg a nyelvvel kapcsolatban, és amely gondolattal a német vallásfilozófus Helmuth von Glasenapp is indítja *Az öt világvallás* című könyvét. Nevezetesen, hogy „*Aki csak egyet ismer, nem ismer egyet sem*”.² Ez a gondolat, a Nyugat-Balkán országainak³ fizikai közelsége, összefüggő történelme, személyes érintettségem, továbbá az a tény, hogy változó aránnyal ugyan,⁴ de kivétel nélkül olyan társadalmakról van szó, amelyekben többen vagy elszórta megtalálhatóak a nemzeti kisebbségek, egyaránt motiváltak arra, hogy kilépve a szűkebb vizsgálódási keretből, a Nyugat-Balkán térséget mint egészet elemezzem egy sajátos, az eddigiek során a magyar és a nemzetközi szakirodalomban egyaránt kevésbé preferált, a parlamenti választási rendszerek nemzeti kisebbségi vonatkozásainak aspektusából. Terjedelmi korlátok miatt az elemzésnek nem áll módjában részletekbe menően ismertetni a nemzeti kisebbségek parlamenti képviseletével kapcsolatban korábban megjelent írások megállapításait és nem vizsgálja a térség tekintetében egyre inkább előtérbe kerülő leíró és szubsztantív képviselet közötti kölcsönhatást sem.⁵ Helyette arra fókuszál, hogy – a főbb, kapcsolódó nemzetközi dokumentumok megemlítése mellett – a leíró és összehasonlító

1 Az írásban szereplő gondolatok és értékelések a szerző magánvéleményét tükrözik, azok nem tekinthetők a Külgazdasági és Külügyminisztérium hivatalos álláspontjának.

2 Glasenapp, Helmuth von: *Az öt világvallás*. Gondolat – Talantum: Budapest, 1993.

3 Albánia, Bosznia-Hercegovina, Észak-Macedónia, Koszovó, Montenegró, Szerbia.

4 A legutóbbi népszámlálás alapján Koszovóban a lakosság 7%-a, Montenegróban 55%-a, Szerbiában 17%-a, Észak-Macedóniában 36%-a, Bosznia-Hercegovinában 3%-a, Albániában 17%-a tartozik a többségi társadalomtól eltérő nemzeti vagy etnikai kisebbséghez. Számos kutató egyetért abban, hogy ezen országok közül némelyikben bizonyos nemzeti vagy etnikai kisebbségekre vonatkozó tényleges adatok, így az összesítettek is jóval magasabbak.

5 Azaz, hogy a társadalmi aránnyal azonos parlamenti jelenlét (leíró képviselet) előfeltétele-e egy csoportérdek tényleges tartalmi képviseletének (szubsztantív képviselet). A témában lásd M. Balázs Ágnes: A kisebbségek képviseletének elméleti keretei. *Parlamenti Szemle*, 2018. 3 (2). 27–45. és az ott hivatkozott szakirodalmat; továbbá Toró Tibor: Új irányok a politikai képviselet kutatásában. *Többllet*, 2015. 7 (3). 64–95. elemzését.

módszer segítségével, mélyreható betekintést nyújtson a Nyugat-Balkánra jellemző parlamenti választási rendszerek fontosabb elemeinek (választási rendszer típusa, választási formula, kerületnagyság, körzetbeosztás, választási küszöb, parlament létszáma, szavazólap szerkezete) három évtizeden átívelő fejlődéstörténetébe. Különös tekintettel azok nemzeti kisebbségek parlamenti képviseletét közvetlenül vagy közvetve biztosító rendelkezéseibe (ahol volt ilyen), mivel a változó támogató megoldásoknak köszönhetően (nemzetiségi alapon fenntartott parlamenti helyek, kedvezményes bejutási küszöb, választókerületek kisebbségbarát kialakítása), – vagy azok hiánya ellenére – e nemzeti kisebbségek egy része jelen van országa parlamentjében. Az írás mindehhez a tárgyalt államok alkotmányait, választási és nemzeti kisebbségi törvényeit, a vonatkozó nemzetközi egyezményeket és szakirodalmat, továbbá az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatalának (EBESZ ODIHR), valamint az Európai Külügyi Szolgálatnak az eddig lezajlott parlamenti választásokkal kapcsolatos zárójelentéseit hívja segítségül.

Bevezetés

A modern képviseleti democráciákban a választási rendszer központi helyet foglal el, hiszen rajta keresztül lesz a választásokon leadott szavazatból parlamenti mandátum. „*Gyakorlati eszköz, amellyel a képviselet elvéből valóság lesz*”.⁶ Amint azt az egyes országok vonatkozásában is látni fogjuk, az esetek többségében a választási rendszerek három fő típusa, a jelöltcentrikus többségi (egyfordulós egyszerű vagy kétfordulós abszolút többségi),⁷ a pártcentrikus arányos,⁸ és e kettő sajátos elemeinek egyesítésével létrehozott vegyes választási rendszer⁹ honosodott meg. A vegyes rendszerekben a mandátumok egy előre meghatározott része többségi, egy másik része pedig arányos formában kerül kiosztásra. A többségi választási rendszereket a tömegpártok megjelenésével és megerősödésével Európában napjainkra, néhánynt kivételt leszámítva (Nagy-Britannia, Franciaország) az arányos és vegyes választási rendszerek váltották fel.

6 Enyedi Zsolt – Körösi András: *Pártok és pártrendszerek*. Osiris Kiadó: Budapest, 2004.

7 Területi elv alapján, egymandátumos választókerületekkel.

8 Egy vagy több többmandátumos pártlistás választókerülettel, ahol a pártok a mandátumokat a rájuk leadott szavazatok arányában nyerik el. A listás arányos rendszerben a mandátumkiosztás két fő módja a természetes hányados vagy legnagyobb maradék módszere (Hare-, Droop-, Imperiali-kvóták), illetve az osztós vagy legnagyobb átlag módszere (két fő formulája, a d’Hondt- és a Sainte-Laguë-formula).

9 Két típusa a kompenzációs (az arányos elemnek kompenzációs funkciója van) és az árokrendszer (semmilyen kapcsolat nincs a két rendszer között).

A kilencvenes évekkel nemcsak Közép-Kelet-Európa, de a Nyugat-Balkán országai is egypárti államokból lettek plurális demokráciává, ahol a többségi társadalom tagjai által – elsősorban az ideológiai dimenzió mentén – szervezett politikai érdekképviselőtől túl, a nemzeti kisebbségek részéről is megfogalmazódott az igény a politikai térben történő helyfoglalásra és érvényesülésre.

Az elmúlt harminc esztendőben, amely az írás értelmezési keretét is adja,¹⁰ a nemzeti kisebbségek jogai, a politikai életben való részvételük, marginális témából, változó dinamikával ugyan, – kiváltképpen a tragikus balkáni eseményeknek köszönhetően – de fokozatosan a figyelem középpontjába kerültek. Ezzel párhuzamosan a gondolkodás tárgyát képezték a nemzeti kisebbségek önálló parlamenti képviselői biztosításának lehetséges mikéntjei is. Érthető, hiszen a nemzeti kisebbségi jog- és érdekvédelem egyik legerősebb jogintézményéről van szó, mely megvalósulásának módjától függően¹¹ lehetőséget teremthet a központi kormányzat szintjén az országos politikai életben, a döntési folyamatokban való érdemi és hatékony részvételre, a törvényben már biztosított nemzeti kisebbségi jogok számonkérésére és azok szélesítésére, vagy úgy általában a nemzeti kisebbségspecifikus ügyek kezelésére. Mindezen túl e jogok egy adott állam részéről való biztosítását és azok gyakorlati megvalósulását az adott társadalom demokratikussága és jogállamiság helyzetének fokmérőjeként egyaránt számon tartják.

A Nyugat-Balkánt öt nemzetállam és egy többnemzetiségű állam alkotja.¹² A nemzetállamok mindegyikében tisztán lehatárolható az egy államalkotó nemzet és a nemzeti kisebbségek viszonyrendszer. Bosznia-Hercegovina viszont egy többnemzetiségű föderális állam, amelyet két entitásban három államalkotó nemzet (bosnyák, szerb, horvát) egymáshoz és az „egyéb” alkotmányos kategóriával illetett népcsoportokhoz való viszonyrendszer strukturál. Az állam és népességszerkezet a pártpolitikát szervező elvet is erőteljesen befolyásolja. Amíg a régió unitárius államaiban (Albánia, Koszovó, Észak-Macedónia, Montenegró, Szerbia) a legnagyobb pártok elsősorban jobb- és baloldali dichotómia, a fő politikai áramlatok mentén szerveződnek, addig a föderális Boszniában, az ország domináns, vezető pártjait a három államalkotó nép etnikai alapon szerveződő pártjai képezik.¹³

10 Leszámítva Bosznia-Hercegovinát és Koszovót. Bosznia-Hercegovina esetében az 1995-ös daytoni megállapodást követő időszak, Koszovó esetében pedig az 1999-es ideiglenes nemzetközi közigazgatás alá való helyezés utáni időszak képezi a vizsgálat időintervallumát.

11 Az érdekképviselő minősége szempontjából nem mindegy, hogy a nemzeti kisebbségi parlamenti képviselő, egy országos lefedettségű többségi párt, vagy egy önállóan induló nemzeti kisebbségi párt listájáról kerül be a parlamentbe.

12 Szabó Zsolt: *A Nyugat-Balkán parlamentjei*. Gondolat Kiadó: Budapest, 2016.

13 Horváth László: Parlamenti választási rendszerek a Nyugat-Balkánon. *Jogtudományi Közlöny*, 2019. 74 (10). 410–418, itt: 410.

E térségre is érvényes az a megállapítás, hogy a nemzeti kisebbségek parlamenti képviseletét elősegítő választási rendszer meg-, vagy nemlétéét jelentős mértékben befolyásolják a helyi történelmi hagyományok, a nemzeti kisebbségek számaránya, az ország területén történő elhelyezkedése és érdekérvényesítő-képessége. Az sincs másképp, hogy a többségi nemzetek és nemzeti kisebbségeik számára e kérdés egyaránt érzékeny témát jelent.¹⁴ Habár mérséklődött, napjainkig nem szűnt meg teljesen a mindenkori döntéshozók többsége részéről az az attitűd, hogy a nemzeti kisebbségekkel történő hatalommegosztástól félni kell, s hogy biztonságpolitikai kockázatként tekintenek e kisebbségekre, különösen ha azok jó kapcsolatokat ápolnak az anyaállamukkal,¹⁵ amely ráadásul még szomszédos is.

Egyetemes és regionális nemzetközi szervezetek által kibocsátott jogi normák mint támpontok

A demokratikus társadalmi normarendszer és struktúrák melletti elköteleződés lehetővé tette a Nyugat-Balkán államai számára, mind az egyetemes (Egyesült Nemzetek Szervezete)¹⁶ mind pedig a regionális (Európa Tanács,¹⁷ Európai Biztonsági Együttműködési Értekezlet/Európai Biztonsági Együttműködési Szervezet¹⁸, Közép-Európai Kezdeményezés¹⁹) nemzetközi szervezetekhez és együttműködési formákhoz történő valós és perspektivikus (Európai Unió)²⁰ csatlakozást. Ez azért meghatározó, mert az ENSZ (*Emberi jogok egyetemes nyilatkozata*, 1948; *Faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény*, 1965; *Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya*, 1966; *Nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló nyilatkozat*, 1992), az ET (*Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről*, 1950; *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája*, 1992; *Nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény*, 1995), az EBEÉ/EBESZ (*Koppenhágai dokumentum*,

14 Tar Ferenc: Képviselek vagy szószólók? Kisebbségi képviselőválasztás Magyarországon. *Modern Geográfia*, 2015. 10 (2). 25–40. Letöltés helye: www.moderngeografia.eu; letöltés ideje: 2020. 03. 07.

15 Vizi Balázs: A kisebbségek politikai szerepe és a nemzetközi szervezetek Európában. *Kisebbségkutatás*, 2015. 24 (4). 124–141, itt: 125.

16 Albánia 1955, Bosznia-Hercegovina 1992, Észak-Macedónia 1993, Szerbia 2000, Montenegró 2007, Koszovó nem tagja a szervezetnek.

17 Albánia 1995, Észak-Macedónia 1995, Bosznia-Hercegovina 2002, Szerbia 2003, Montenegró 2007, Koszovó nem tagja a szervezetnek.

18 Albánia 1991, Bosznia-Hercegovina 1992, Észak-Macedónia 1995, Szerbia 2000, Montenegró 2006, Koszovó nem tagja a szervezetnek.

19 Bosznia-Hercegovina 1992, Észak-Macedónia 1993, Albánia 1996, Szerbia 2000, Montenegró 2006, Koszovó nem tagja a szervezetnek.

20 Montenegró és Szerbia csatlakozási tárgyalásokat folytatnak, Albánia és Észak-Macedónia tagjelölti státusszal bírnak, Bosznia-Hercegovina és Koszovó pedig potenciális tagjelöltek.

1990; *Genfi értekezlet*, 1991; *Helsinki dokumentum*, 1992; *Lundi ajánlások*, 1999), a KEK (*Kisebbségi jogok védelméről szóló okmány*, 1994)²¹ és az EU (*Koppenhágai kritériumok*, 1993; *Faji irányelv*, 2000; *Alapjogi charta*, 2000; *Lisszaboni szerződés*, 2009) dokumentumai képezik az egyetemes és regionális emberi és nemzeti kisebbségi egyéni és – kiváltképp a kilencvenes évektől, a tárgyalt államok területén zajló háborúk által motivált egyezmények – a kollektív jogok elsődleges forrásait, mintegy lehetséges eredőjeként egy társadalom választási rendszere nemzeti kisebbségek iránti érzékenységének.

E dokumentumok azonban jobbra nem mennek túl azon a gyakorlaton, hogy általánosan rögzítik a nemzeti kisebbségek negatív diszkriminációjának tilalmát és személyes jogainak tiszteletben tartását, továbbá egyes esetekben a közügyekben vagy a közéletben való hatékony részvétel jogát, vagy annak tiszteletben tartását. Függetlenül attól, hogy jogilag kötelező erejű egyezményekről van szó, vagy sem, egy, az utóbbi kategóriába tartozó kivételt leszámítva nem mondható el, hogy a részes tagállamok számára explicite előírnák²² választási rendszereik oly módon történő megalkotását, hogy az biztosítsa a nemzeti kisebbségek parlamenti képviselését. Mivel a felsorolt egyezmények gyakorlati végrehajtása tagállami hatáskörbe utalt, az intézményesített figyelemmel kísérése, az országjelentések készítésén, és a vonatkozó ajánlások megfogalmazásán túl e nemzetközi szervezetek nem rendelkeznek olyan eszközzel, amellyel a vállalt nemzetközi kötelezettségeket ki tudnák kényszeríteni. Ennek következtében a tagállamok részéről a csatlakozást politikai kötelezettségvállalásként kell értelmezni. Érdeemes e gondolatmenetet annyival kiegészíteni, hogy „*a nemzetközi szabályozás sohasem veheti át a belső alkotmányos garanciák szerepét, elvárásai azonban megfelelő irányba terelhetik az államok kisebbségi politikáját.*”²³ Ez ideális esetben úgy festene, ahogy Szalayné Sándor Erzsébet fogalmaz a *Keretegyezmény* végrehajtásával kapcsolatban (amely egyébként egy ET és ENSZ közötti megállapodás alapján Koszovóra is kötelező),²⁴ vagyis, hogy az államok „*belső jogrendszerüket és releváns intézményrendszerüket*”²⁵ a nemzetközi kisebbségvédelmi normákkal összhangban alakítják ki.

Arra a jelenségre, hogy a nemzeti kisebbségek helyzetükből kifolyólag sokkal érzékenyebb és sérülékenyebb társadalmi csoportot képeznek a többségi társadalom tagjaihoz képest, ami a parlamentarizmussal kapcsolatban úgy nyilvánul meg, hogy a választási rendszer

21 A jogilag nem kötelező érvényű okmány napjainkig kevésbé ismert és a fent nevezett egyezmények árnyékában maradt. Jelentősége, hogy az első olyan nemzetközi dokumentum, amely egyrészt definiálja a nemzeti kisebbség fogalmát (1. cikk), másrészt pedig kimondja, hogy az aláíró felek a nemzeti kisebbségek számára engedélyezik a politikai pártok létrehozását (21. cikk).

22 Burkoltan viszont számos helyen találkozunk ezen előírással a népakaratra, a diszkriminációmentességre és a jó kormányzásra mint a sokféleség integrációjára való hivatkozásoknál.

23 Kardos Gábor: Mérlegen a Nyelvi charta. *Kisebbségi Szemle*, 2017. 2 (3). 33–41, itt: 38.

24 Szalayné Sándor Erzsébet: A Kisebbségvédelmi keretegyezmény húsz év után – Tapasztalatok a negyedik monitoring ciklus végén. *Kisebbségi Szemle*, 2017. 2 (3). 43–56, itt: 43.

25 Uo. 47.

nyújtotta segítség nélkül e társadalmi csoportok csak bizonyos feltételek teljesülése mellett tudnak önállóan parlamenti tényezővé válni, első alkalommal adekvátan az EBESZ válaszolt. A választási rendszernek a nemzeti kisebbségek képviselőjére vonatkozó konkrét előírást megfogalmazva az EBESZ által elfogadott *Lundi ajánlások* a nemzeti kisebbségek hatékony részvételéről a közéletben értelmében a „*választási rendszernek elő kell segítenie a kisebbségi képviseletet és a kisebbségi befolyás érvényesítését*”,²⁶ az erre a célra kialakított területi választókerületek, arányos választási rendszerek, a preferenciális szavazás egyes formái, valamint a kedvezményes parlamenti küszöb segítségével.²⁷

Az általános és egyenlő választójogon alapuló, szabad, titkos és közvetlen, periodikus és kompetitív parlamenti választás lehetőséget nyújt a közvélemény tényleges kifejeződésére. Amennyiben a választók tényleges hatalma csupán arra korlátozódik is, hogy megválasszák, ki kormányozza őket, vagyis hogy eldöntsék, ki hoz majd döntéseket helyettük,²⁸ fokozott hangsúlyt kell helyezni magának a választási rendszernek és az esetleges további kisebbségérzékeny részlemeinek a kiválasztására, mivel a választási rendszer egyaránt lehet egy demokratizálódó társadalom fejlődésének motorja és kerékkötője is. Florian Bieber Donald L. Horowitzcal és Arend Lijpharttal azonos álláspontra helyezkedik abban a tekintetben, hogy egy heterogén társadalomban a demokrácia hagyományos intézményei (mint amilyen a parlament is) nemzeti kisebbségek nélkül nem teszik lehetővé a stabil demokratikus társadalom létrejöttét és működését. E közösségek be nem vonása elidegenedéshez és számos nem kívánt következményhez vezethet.²⁹ A politikai közösségtől való elidegenedés megelőzése érdekében az államnak mint jogalkotónak, oldva a nemzeti kisebbségek tekintetében esetlegesen meglévő ellenérzéseket és feszültséget, aktív szerepet kell vállalnia, hogy ne akadályozza, és egyúttal a rendelkezésre álló eszközök révén elősegítse a nemzeti kisebbségek parlamenti jelenlétét, képviseletét, ez által pedig a jó kormányzást és az állam integritását.³⁰ Az alábbiakban kísérletet teszek arra, hogy áttekintsem, hogyan alakult ez az állami szerepvállalás a Nyugat-Balkán államaiban az elmúlt harminc esztendőben.

26 *Lundi ajánlások a nemzeti kisebbségek hatékony részvételéről a közéletben* & *Értelmező jegyzék* (1999): II. Részvétel a döntési folyamatokban. B). Választások: 9–10 pontok. Letöltés helye: www.osce.org; letöltés ideje: 2020. 03. 08.

27 Uo.

28 Sartori, Giovanni: *Demokrácia*. Osiris Kiadó: Budapest, 1999.

29 Bieber, Florian: Introduction: Minority Participation and Political Parties. In: Ugyanő (ed.): *Political Parties and Minority Participation*. Friedrich Ebert Stiftung: Skopje, 2008. 5–30, itt: 8.

30 Ld. 26-os lábjegyzet.

Koszovó választási rendszerének fejlődése

Koszovóban a tartomány 1999. június 10-i nemzetközi közigazgatás alá helyezését követően napjainkig összesen hét, a 2008. február 17-i függetlenség kikiáltása óta pedig négy (előrehozott: e.h) parlamenti választásra került sor 2020-ig.³¹ A 2001-es és a 2004-es parlamenti választásokon a 120 mandátum zárt listás, arányos rendszerben, természetes küszöb mellett a Sainte-Laguë-formula segítségével került kiosztásra három évre úgy, hogy az egész ország területét egy választókerületnek tekintették. A nem albán nemzeti közösségek részére a 2001 májusában kihirdetett Koszovói Ideiglenes Önkormányzat Alkotmányos Kerete a 120 helyből 20 fenntartott helyről rendelkezett.³² A 2008-ban elfogadott koszovói alkotmány 64. szakaszának 2. bekezdése viszont már 20 garantált helyet ír elő a nem albán nemzeti közösségek részére. Az alkotmány *Átmeneti rendelkezések a koszovói közgyűlés számára* című 148. szakasza az alább ismertetett módon rögzíti a 20 kisebbségi hely elosztását, azzal a megkötéssel, hogy az alkotmány elfogadásától számított első két parlamenti ciklusban – amelybe az alkotmány hatálybalépésekor élő mandátumot az első ciklusnak kell tekinteni, tehát a 2007-es és 2010-es parlamenti ciklusokban – fenntartott, az azt követő, 2014-es választásoktól pedig már garantált helyekkel rendelkeznek a koszovói nemzeti kisebbségek. A fenntartott és a garantált helyek között az a különbség, hogy míg az első esetben a nemzeti kisebbségi politikai entitások által a parlamenti helyekért folyó „rendes” versenyben az 5%-os parlamenti küszöb átlépése mellett elnyert mandátumok (ha volt ilyen) hozzáadódtak az adott kisebbség részére fenntartott helyekhez, addig a garantált helyek esetében az 5%-os küszöb átlépésével esetlegesen elnyert mandátumokat már levonják az egy-egy nemzeti közösség részére alkotmányosan garantált helyek számából. Tehát az új szabályozás értelmében már csak a húsz garantált kisebbségi parlamenti mandátumért folyik a nemzeti kisebbségek közötti verseny.³³

2007-től egészen napjainkig a mandátumok továbbra is az ország egész területéről, mint egy választókerületből kerülnek kiosztásra a Sainte-Laguë-formula alapján, 5%-os bejutási küszöb mellett, változást csupán a nyílt listás rendszer bevezetése jelent. A nyílt lista a pártpreferencia kifejezése mellett lehetőséget biztosít arra, hogy a választópolgár az általa kiválasztott szavazólapon szereplő jelöltek között preferencia-sorrendet állítson fel. Amíg a 2007-es választások alkalmával tíz főben maximalizálták a preferencia-sorrendet, addig

31 2001, 2004, 2007, 2010 (e.h), 2014 (e.h), 2017 (e.h), 2019 (e.h) (a szerző egyéni gyűjtése).

32 A Koszovói Ideiglenes Önkormányzat Alkotmányos Kerete 9.1.3. és 9.1.4. szakaszok

33 Popova, Zora: *Minority Participation in Kosovo Elections: Opportunities and Challenges. European Centre for Minority Issues (ECMI) Working Paper #69*, June 2013. Letöltés helye: www.ecmi.de; letöltés ideje: 2019. 11. 18.

2010 óta már csak ötfős preferencia-sorrendet tesz lehetővé a szavazólap.³⁴ A csökkentést egyrészt az indokolta, hogy a magas szám összezavarta a szavazókat, így növelve az érvénytelen szavazatok számát, másrészt pedig lehetőséget adott a pártoknak a visszaélésre azzal, hogy amennyiben egy szavazó kevesebb jelöltet választott ki, azt a pártok tetszés szerint egészíthették ki utólag.³⁵ 2007-ben választották utoljára három évre a parlamenti képviselőket, mivel 2010-től már négy évre szól a parlamenti képviselők megbízatása.³⁶

A koszovói alkotmány szerint a parlament 120 mandátuma a leadott szavazatoknak megfelelően, részarányosan kerül kiosztásra minden párt, koalíció, polgári kezdeményezés és független jelölt között³⁷ azzal, hogy a 120 helyből 20 garantált hely illeti meg a kisebbségi nemzeti közösségeket.³⁸ A koszovói alaptörvény általános rendelkezését a választási törvény tovább pontosítva kiemeli, hogy 100 mandátum az albán többségi nemzeti közösséget képviselő politikai entitások, valamint a koszovói szerb és az egyéb, nem többségi nemzeti közösségek között oszlik el,³⁹ 5%-os⁴⁰ bejutási küszöb mellett. A koszovói alkotmány 64. szakasza 2. bekezdésének 1. pontja értelmében a Koszovói Szerb Közösséghez tartozó pártok, koalíciók, polgári kezdeményezések, illetve független jelöltek számára minimum tíz hely biztosított a törvényhozásban, abban az esetben, ha az általuk elnyert mandátumok száma kevesebb mint tíz. Ugyanezen szakasz 2. bekezdésének 2. pontja a fennmaradó garantált tíz hely vonatkozásában úgy rendelkezik, hogy azokat a más nemzeti vagy etnikai közösségekhez tartozó pártok, koalíciók, polgári kezdeményezések, illetve független jelöltek számára kell biztosítani. Az alaptörvény szerint a roma, az askáli és az egyiptomi közösségeket egy-egy parlamenti hely illeti meg, valamint e három közösség közül a legtöbb szavazatot összegyűjtő, további egy mandátumot kap. A bosnyák közösség három, a török közösség kettő, míg a gorani közösség egy helyre jogosult, abban az esetben is, ha nem érik el az egy mandátumra feljogosító szükséges szavazatszámot.⁴¹ A nemzeti kisebbségek részére garantált 20 (tíz-tíz) hely az összes politikai entitásra leadott érvényes szavazat figyelembevételével kerül kiosztásra a Sainte-Laguë-formula alapján, függetlenül attól, hogy hogyan alakult a 100 „alap” mandátum eloszlása.⁴²

34 Democracy for Development Institute: *Electoral Reform Agenda – Towards Real Representation*. Series: Election and Political Parties, No. 12. Prishtina, 2018. Letöltés helye: www.d4d-ks.org; letöltés ideje: 2019. 11. 20.

35 *Elections for the Citizen: Evaluation of the Kosovo electoral system and recommendations for future elections*. Review of previous KIPRED reports on electoral system. Kosovar Institute For Policy Research and Development (KIPRED), Policy Brief 2012/01. Letöltés helye: www.kipred.org; letöltés ideje: 2019. 11. 22.

36 A Koszovói Köztársaság alkotmánya 66. szakasz 1. bekezdés

37 Uo. 64. szakasz 1. bekezdés

38 Uo. 64. szakasz 2. bekezdés

39 A Koszovói Köztársaság választási törvénye 111. szakasz 2. bekezdés a. pont

40 Elections in Kosovo 2000–2014, Central Election Commission, Prishtina, 2017. Letöltés helye: www.kqz-ks.org; letöltés ideje: 2019. 11. 24.

41 A Koszovói Köztársaság alkotmánya 64. szakasz 2. bekezdés 2. pont

42 A Koszovói Köztársaság választási törvénye 111. szakasz 3. bekezdés

A köztársasági szintű parlamenti választásokat Koszovóban a köztársasági elnök írja ki úgy, hogy a választásokat legkorábban a képviselők megbízatásának lejártát megelőzően 60, legkésőbb 30 nappal korábban meg kell tartani.⁴³

Montenegró választási rendszerének fejlődése

A montenegrói többpártrendszer 1990-es bevezetése óta 2020-ig tizenegy, a függetlenség 2006. június 3-i deklarálása óta pedig öt köztársasági szintű parlamenti választásra került sor az országban.⁴⁴ A választási rendszer, a választások folyamata, a kiosztható mandátumok száma, a választási kerületek meghatározása gyakran változott Montenegróban egészen 2006-ig, a Szerbiától való függetlenség kikiáltásáig – ezt követően már csupán kisebb módosítások tapasztalhatók. 1990-ben, az első többpárti parlamenti választások alkalmával, az akkor 125 fős montenegrói parlament tagjait 20 választókerületben (ahol a választókerületek területe egybeesett a községek közigazgatási területével), egyfordulós, arányos zárt-blokkolt listás rendszerben választották meg, 4%-os bejutási küszöb mellett, négy évre. A választókerületekben 1–29 között volt a kiosztható mandátumok száma. A parlamenti helyek kiosztásánál a d’Hondt-formulát használták. A 1992-ben megtartott, előrehozott parlamenti választás két dologban különbözött az előzőtől. Egyrészt 85-re csökkent a parlament létszáma, másrészt a mandátumkiosztás, az egész ország területéről mint egy választókerületből történt.

Az 1996-os parlamenti választásokon a 71 fősre csökkent parlament tagjait 14 választókerületben választották meg, amelyekben 1–17 között mozgott az elnyerhető helyek száma. A tizennégy választókerületből két olyan montenegrói albán többségű speciális választókerület került kialakításra (a nyolcas Podgorica II. egy, és a kilences Uncilj, három kiosztható mandátummal), amelynek határai nem egyeztek meg az önkormányzatok közigazgatási határaival, és amelyek tulajdonképpen négy parlamenti helyet garantáltak az albán nemzeti közösség számára. Az intézkedés magában hordozta a nemzetiségek közötti feszültség fellángolásának lehetőségét, mivel közülük egyet kiemelve, annak pozitív diszkriminációját biztosította a többi nemzeti közösséggel szemben.⁴⁵ Megmaradt a 4%-os bejutási küszöb és a d’Hondt-formula, a zárt-blokkolt

43 Uo. 4. szakasz 1–2. bekezdések

44 1990, 1992 (e.h), 1996, 1998 (e.h), 2001 (e.h), 2002 (e.h), 2006, 2009 (e.h), 2012 (e.h), 2016, 2020 (e.h) (a szerző egyéni gyűjtése).

45 Dedović, Vlado – Vujović, Zlatko: Electoral System in Montenegro. In: Goati, Vladimir – Darmanović, Srđan (eds.): *Electoral and Party System in Montenegro – Perspective of Internal Party Democracy Development*. Centar za Monitoring i Istraživanje CeMI: Podgorica, 2015. 89–133, itt: 112.

lista viszont zárt-módosított-blokkolt listára⁴⁶ változott, amely a 2012-es választásokra módosul ismét zárt-blokkolt listára.⁴⁷

Az 1998-as előrehozott parlamenti választásokon a választási törvény módosítását követően az immáron 78 megszerezhető mandátumból 73 mandátum kiosztása ismét az egész ország területéről mint egy választókerületből (fő választókerület) történt.⁴⁸ A választási törvény átmeneti rendelkezéseket rögzítő 118. szakasza értelmében további öt mandátum a montenegrói parlament minden parlamenti választás előtt külön határozatában meghatározott számú speciális, montenegrói albán többségű szavazóhelyiségben (körülbelül együttesen mintegy 30 000 szavazóval bíró speciális választókerületekben,⁴⁹ amelyek ténylegesen nem osztották több választókerületre az országot) került kiosztásra.⁵⁰ E tulajdonképpen garantálnak is tekinthető parlamenti helyek, továbbra is kifejezetten a montenegrói albán kisebbség parlamenti reprezentációját voltak hivatottak biztosítani.⁵¹ A mandátumkiosztásban való részvételhez a fő vagy a speciális választókerületben a szavazatok 3%-ának megszerzésére volt szükség. Ha egy párt vagy koalíció – amely az öt albán kisebbségi helyért indult – egy speciális választókerületekben elérte a 3%-ot, de azon kívül más speciális választókerületben, vagy a fő választókerületben nem, a küszöbértéket el nem érő, azonos kisebbségi lista szavazatai átkerültek és hozzáadódtak a küszöbértéket meghaladó listák szavazataihoz, annak érdekében, hogy elkerüljék az ország ténylegesen több választókerületre történő felosztását, és hogy növeljék a mandátumszerzés lehetőségét.

46 Ellentétben a zárt-blokkolt listával, ahol nincs lehetőség a jelöltek sorrendjén módosítani, a zárt-módosított-blokkolt lista esetében a parlamenti mandátumok 50%-át a választási listán előre meghatározott sorrend, a másik 50%-át pedig a jelöltlista benyújtójának, a párt vezetésének utólagos, a választásokat követő döntése értelmében osztják ki. A transzparencia hiánya és a rendszerben rejlő bizonytalanság miatt, mind az EBESZ, mind pedig az Európa Tanács részéről számos kritika érte a parlamenti helyek elosztásának e módját. Montenegróban a zárt-módosított-blokkolt lista az 1996 és 2009 közötti választások során volt érvényben. Alkalmazása a választási törvény 2011-es módosításával szűnt meg.

47 Dedović – Vujović, 2015. *Electoral System in Montenegro*, i.m. 93.

48 Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE ODIHR): *Republic of Montenegro (Federal Republic of Yugoslavia), Parliamentary Elections, 31 May 1998*. Letöltés helye: www.osce.org; letöltés ideje: 2020. 02. 21.

49 A szakirodalomban angolul *special polling station* (néhol *subconstituency*), helyi nyelven *Specialna Izborna Jedinica*. Magyar nyelvre speciális választókerületként fordítottam, így használom az írásban.

50 Az önkormányzati és a népképviselők megválasztásáról szóló törvény (XIV. Átmeneti és záró rendelkezések) (1998) 118. szakasz.

51 A regionális elv mentén kialakított, a montenegrói albánok által lakott területet felölelő speciális választókerületeknek köszönhetően az albán nemzeti közösség a 3%-os bejutási küszöb helyett tulajdonképpen a szavazatok 1%-ával jutott parlamenti képviselőre. A többi nemzeti kisebbség (szerb, bosnyák, roma, horvát) részéről, – mivel rájuk nem vonatkozott a pozitív diszkrimináció – számos kritika érte e megoldást, a benne rejlő következetlenség és a montenegrói albánokkal való kivételezés miatt. Ellenérzésüket később tovább erősítette a montenegrói alkotmánybíróság negatív határozata, amely a 2006-ban elfogadott Kisebbségi jogokról és szabadságokról szóló törvény 23-as és 24-es, a garantált kisebbségi parlamenti helyekre vonatkozó rendelkezéseit minősítette alkotmányellenesnek és semmisítette meg. Általában a nemzeti kisebbségeknek kedvező elmozdulás a parlamenti mandátumszerzés tekintetében a választási törvény 2011-es módosítást követően tapasztalható.

Ez a szabály mindkét irányba (fő/speciális választókerület) érvényes volt. Amennyiben egy választási lista egyik választókerületben sem érte el a 3%-os küszöböt, akkor nem kapott mandátumot, és szavazátvitel sem történt.⁵² A mandátumokat a szavazatok összesítését követően arányos zárt-módosított-blokkolt listás rendszerben a d'Hondt-formula segítségével osztották ki, négy évre.⁵³

A 2001-es előrehozott választások alkalmával az ezennel 77 kiosztható parlamenti helyből 72, az egész ország területéről mint egy választókerületből került allokálásra. Az albán kisebbség részére ismét öt hely volt megszerezhető a montenegrói parlament által erre a célra kijelölt ezúttal 70 speciális választókerületekben. A mandátumkiosztás módja azonos maradt az előző választásokéval, a vonatkozó EBESZ-jelentés azonban kiemeli, hogy amennyiben egy választási lista mind a fő választókerületben, mind pedig a speciális választókerületek egyikében elérte a 3%-os küszöböt, abban az esetben nem kerültek átcsoportosításra a szavazatok, de a választási lista a parlamenti helyek elosztásában mindkét szinten részt vett.⁵⁴

A 2002-es előrehozott választásokon a 75-re mérséklődött parlamenti helyből 71, az egész ország területéről mint egy választókerületből került kiosztásra. A módosított választási törvény az albán nemzeti közösség részére most – az érintett felekkel folytatott konzultáció nélkül és nemzetközi beleegyezés hiányában – eggyel kevesebb, négy helyet biztosított a montenegrói parlament által kijelölt ezúttal 52 speciális választókerületben.⁵⁵ Ekkor egyéb, az írás szempontjából meghatározó változás nem történt a választási rendszerben. A 2006-os parlamenti választásokra 81 főben határozták meg a montenegrói parlament képviselőinek a létszámát, ami napjainkig nem módosult. A megválasztás négyéves időtartamra, arányos, zárt-módosított-blokkolt listás rendszerben történt, a mandátumok elosztásánál a d'Hondt-formulát használták, a parlamentbe jutási küszöb 3% volt. A 2006-os rendes és a 2009-es előrehozott parlamenti választásokon a korábbi mintát követve az egész ország területe egy választókerületet alkotott, amelyben 76 „klasszikus” mandátumot osztottak ki, továbbá megmaradtak a speciális választókerületek is. A montenegrói albán nemzeti közösség részére – a 2002-es mandátumcsökkentést megelőző konzultáció hiánya és az azzal összefüggő elégedetlenség miatt – a 2006-os választásokra az 52 helyett visszaállításra került a 70 speciális választókerület, és az ezekben összesen elnyerhető öt hely. E szabályozás egészen

52 Ld. 50-es lábjegyzet

53 Ld. 48-as lábjegyzet

54 Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE ODIHR): *Republic of Montenegro, Federal Republic of Yugoslavia, Parliamentary Elections, 22 April 2001*. Letöltés helye: www.osce.org; letöltés ideje: 2020. 02. 21.

55 Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE ODIHR): *Republic of Montenegro, Federal Republic of Yugoslavia, Parliamentary Elections, 20 October 2002*. Letöltés helye: www.osce.org; letöltés ideje: 2020. 02. 22.

a 2009-es előrehozott parlamenti választásokig érvényben maradt, amely után számos ponton átalakításra kerültek a választójogi szabályozás választási rendszerre vonatkozó, addig érvényben lévő rendelkezései.

A választási törvény 2011-es módosítását követően a 2012-es előrehozott parlamenti választásoktól minden párt (szövetség) egyetlen zárt listát indíthat.⁵⁶ A listaállításhoz a választásra jogosultak legalább 0,8%-os támogatását rögzíti a törvény. Nemzeti kisebbségi párt vagy egyesület által állított lista indításához országos szinten ezer választópolgár támogató aláírására van szükség. Az a nemzeti kisebbség, mely a legutolsó népszámlálás szerint a lakosság legkevesebb 2%-át alkotta, háromszáz aláírással tud listát indítani.⁵⁷ A nemzeti kisebbségek parlamenti mandátumszerzési mechanizmusa a választási törvény módosítását követően a szélesebb kisebbségi képviselőbiztosítás, és az alkotmányos előírásoknak való megfelelés érdekében alakult át. Jelenleg ha egyetlen nemzeti kisebbségi lista sem éri el a 3%-ot, de egyenként mindannyian megszerzik legalább az érvényes szavazatok 0,7%-át, akkor egy nagy közös listaként – a rájuk leadott összes érvényes szavazattal – vesznek részt a mandátumelosztásban és legfeljebb három mandátumot kaphatnak, azzal a feltétellel, ha e kisebbségek létszáma az utolsó népszámlálás alapján nem haladja meg a választókerület lakosságának 15%-át. Abban az esetben, ha a kisebbségi választási listák egyike sem éri el a 0,7%-ot, akkor a mandátumelosztásban egyénileg, a megszerzett érvényes szavazatok számának függvényében részesülnek.⁵⁸ A horvát nemzeti közösség számára a választási törvény külön lehetőséget biztosít arra, hogy amennyiben e közösség egyik induló választási listája sem éri el a 0,7%-ot, akkor már a szavazatok 0,35%-ának a megszerzése mellett is egy saját képviselőt küldhet a parlamentbe.⁵⁹ A korábban már jelettek szerint a zárt-módosított-blokkolt listát a zárt-blokkolt lista váltott fel, a d'Hondt-formula, a négyéves megbízási időtartam, a 3%-os bejutási küszöb és az egy választókerületi rendszer viszont megmaradt.

A 2020-as (előrehozott) parlamenti választásokat megelőzően, ellenzéki követelésre a montenegrói parlament 2018. október 30-án egy 14 főből álló ad hoc bizottság létrehozataláról döntött (hét kormánypárti és hét ellenzéki parlamenti képviselői összetétellel).⁶⁰ Mindezt azzal a céllal, hogy a nemzetközi szervezetek (EU, EBESZ, ODIHR, ET) vonatkozó ajánlásainak és az ellenzéki pártok által megfogalmazott elvárásoknak

56 Az önkormányzati és a népképviselők megválasztásáról szóló törvény 39a. szakasz 1–2. bekezdések

57 Uo. 43. szakasz

58 A nemzeti kisebbségekre vonatkozó jelenleg érvényben lévő választójogi szabályozás megalkotása tulajdonképpen a 2012-es előrehozott parlamenti választásokat követően, az EBESZ, ODIHR vonatkozó jelentésével és ajánlásaival összhangban a választási törvény 2014-es módosításával történt meg.

59 Az önkormányzati és a népképviselők megválasztásáról szóló törvény 94. szakasz 1–3. bekezdések

60 Usvojili odluku o formiranju odbora za reformu izbornog i drugog zakonodavstva. *Vijesti*, 2018. október 30. Letöltés helye: www.vijesti.me; letöltés ideje: 2019. 12. 07.

megfelelően kerüljön átfogóan módosításra a parlamenti választásokra vonatkozó jogszabályi környezet.⁶¹ A testület megbízatása 2019. december 18-án úgy szűnt meg, hogy a képviselők megválasztásáról és jogállásáról szóló kétharmados szavazati többséget igénylő, a kormánytöbbség által beterveztett törvény⁶² ellenzéki támogatás hiányában sem ekkor, sem pedig 2020-as tavaszi ülészakon történt ismételt benyújtást követően nem került elfogadásra. Ennek következtében az 2020-as parlamenti választások a korábbival azonos választási rendszerben zajlottak le. Azon törvényi módosító javaslatokat, amelyek elfogadásához egyszerű többségre volt szükség (Politikai pártok és a választási kampány finanszírozásáról szóló törvény, A választói névjegyzékről szóló törvény, Montenegró közigazgatási beosztásáról szóló törvény) 2019. december 27-én megszavazta a montenegrói kormánytöbbség.⁶³

Montenegróban a parlamenti választásokat az államfő írja ki.⁶⁴ A kiírást követően nem telhet el kevesebb mint 60, és több mint 100 nap a képviselők megválasztásáig, amelyet legkésőbb a képviselők mandátumának lejártá előtt 15 nappal meg kell tartani.⁶⁵

61 Montenegróban a többi Nyugat-Balkán állammal ellentétben nem jött létre politikai váltógazdálkodás az elmúlt 30 esztendőben (e gyakorlat megváltozására azonban a 2020. augusztus 30-i parlamenti választásokat követően reális esély mutatkozik). Ennek oka az ellenzék szerint az érvényben lévő választójogi szabályozásban rejlik. A módosító javaslatok elsősorban nem a szoros értelemben vett választási rendszer megváltoztatására vonatkoztak, hanem a választójogi szabályozás többi jogszabállyal való inkluzív módon történő összehangolására, a kampányfinanszírozásra, a média függetlenségére, a választási adminisztráció átláthatóságára és függetlenségére, valamint a nők arányának növelésére a pártok vezetésében és a választási kampányban.

62 A választójogi szabályozás, azon belül pedig konkrétan a választási rendszer átalakítását illetően a 2000-ben alapított podgoricai székhelyű nemkormányzati Megfigyelő és Kutatóközpont (CEMI) által 2019 nyarán bemutatott *A választási jogszabályok reformja Montenegróban – Javaslatok az előrelépéshez* című dokumentum négy pontban javasolt változást: 1) Öt főben maximalizált preferenciaszavazat a választási listán úgy, hogy az első hely fix. 2) A roma közösség részére kedvezményes parlamenti hely – azzal érveltek, hogy a horvát közösség számaránya (0,97%) kisebb a népességén belül, mint a romáké (1,01%). 3) Azon választási listák visszautasítása, amelyen a nők aránya nem felel meg a törvényi előírásoknak. 4) Az eljárás pontosítása egy választási lista kisebbségiként való nyilvántartásba vétele esetében.

63 Završena deveta sjednica drugog redovnog zasjedanja u 2019. godini. *Skupština Crne Gore*, 2019. december 27. Letöltés helye: www.skupstina.me; letöltés ideje: 2020. 01. 03.

64 Montenegró alkotmánya 95. szakasz 4. bekezdés

65 Az önkormányzati és a népképviselők megválasztásáról szóló törvény, 14. szakasz

Szerbia választási rendszerének fejlődése

A szerbiai többpártrendszer 1990-es bevezetése óta 2020-ig tizenkét köztársasági szintű parlamenti választást tartottak az országban.⁶⁶ 1990-ben az első demokratikus többpárti választások során a 250 képviselő számával megegyező egyéni választókerületben, kétfordulós többségi rendszerben választották meg a szerb parlament képviselőit. Az első fordulóban egy adott egyéni választókerületben az a képviselőjelölt kapott mandátumot, aki megszerezte a szavazatok abszolút többségét, azzal a feltétellel, hogy a parlamenti választásokon részt vett az összes szavazásra jogosult választópolgár 50%-a. Amennyiben az első fordulóban nem született mandátum, úgy a választások második fordulójában, egyéni választókerületenként az a két jelölt vehetett részt, aki az első fordulóban a legtöbb szavazatot szerezte meg. Parlamenti képviselő végül abból a jelöltből lett, aki a legtöbb szavazatot kapta, függetlenül a választáson résztvevők számától.⁶⁷ A 1992-ben megtartott előrehozott parlamenti választásokat megelőzően a korábbi választásokhoz képest számos módosítás történt. A többségi, arányos választási rendszerre módosult, az ország területét pedig kilenc többmandátumos választókerületre⁶⁸ osztották fel. A parlamenti bejutási küszöb egységesen 5%-ban került meghatározásra, a parlamenti mandátumokat pedig a d'Hondt-formula segítségével osztották ki. E szabályozás az 1997-es parlamenti választásokat megelőzően annyiban módosult, hogy a kilenc helyett ekkor 29 többmandátumos választókerületben választották meg a szerb parlament tagjait.⁶⁹

A 2000-ben megtartott előrehozott parlamenti választások alkalmával, – mely szabályozás néhány módosítást leszámítva napjainkig érvényben van – arányos (listás) választási rendszerben, egy fordulóban választották meg a 250 parlamenti képviselőt négy évre úgy, hogy az egész ország területét egy választókerületnek tekintették.⁷⁰ Minden párt (szövetség) egyetlen zárt listát indíthatott, a mandátumok elosztásánál a d'Hondt-formulát használták, a bejutáshoz pedig az 5%-os küszöb elérése volt szükség. A listaindításhoz tízezer érvényes aláírást kellett összegyűjteni.

Egy a 2003-as előrehozott parlamenti választásokat követő törvénymódosításnak köszönhetően, a Képviselők megválasztásáról szóló törvény (35/2000-es) nyolcvanegyedik

66 1990, 1992 (e.h), 1993 (e.h), 1997, 2000 (e.h), 2003 (e.h), 2007, 2008 (e.h), 2012, 2014 (e.h), 2016 (e.h), 2020 (a szerző egyéni gyűjtése).

67 Kovács Teréz: A szerbiai parlamenti választások eredményei. *Tér és Társadalom*, 1991. 5 (2–3). Letöltés helye: www.tet.rkk.hu; letöltés ideje: 2020. 04. 17.

68 1. Belgrád 46; 2. Zrenjanin 28; 3. Kragujevac 29; 4. LeszkoVac 25; 5. Nis 24; 6. Újvidék 28; 7. Pristina 24; 8. Szmederevo 22; 9. Uzsice 24 kiosztható mandátummal.

69 Kurtović, Rejhan: Izbori i izborni sistemi u Republici Srbiji. *Univerzitetaska misao*, 2013. 12 (1). Letöltés helye: www.academia.edu; letöltés ideje: 2020. 04. 17.

70 Szabó, 2016. A Nyugat-Balkán parlamentjei, i.m. 57.

szakasza három bekezdéssel bővült, mely módosításnak köszönhetően 2004 óta Szerbiában a nemzeti kisebbségek számára a parlamentbe jutáshoz nem szükséges a többségi pártok számára előírt küszöb elérése. Helyette úgynevezett természetes küszöb (ennek értelmében egy kisebbségi mandátumhoz szükséges szavazatszámot úgy kapjuk meg, hogy a mandátumot eredményező szavazatok összegét elosztjuk a kiosztható mandátumok számával) biztosítja a nemzeti kisebbségek parlamentbe jutását.⁷¹

Közvetlenül a 2020-as parlamenti választásokat megelőzően a választási rendszer tekintetében lényeges változás volt az 5%-os parlamenti küszöb 3%-ra csökkentése, mellyel összhangban a nemzeti kisebbségek mandátumszerzésére vonatkozó korábbi szabályozás is az országos szintű előírások szerint módosult.⁷² A jövőben a köztársasági parlament esetében a nemzeti kisebbségek bejutásához szükséges természetes küszöböt úgy számítják ki, hogy egy nemzeti kisebbségi lista által kapott szavazatszámhoz hozzáadják még a rá leadott összes érvényes szavazat 35%-át, vagyis a nemzeti kisebbségi listákra leadott szavazatok számát megszorozzák 1,35-dal. További változás a nemzeti kisebbségek vonatkozásában – elsősorban a korábban tapasztalt visszaélések miatt –, hogy kibővült a politikai pártjaikra vonatkozó meghatározás. Ezentúl a nemzeti kisebbségi politikai párt olyan párt, amellyel kapcsolatban a Köztársasági Választási Bizottság (KVB) megállapította, hogy elsődleges célja egy nemzeti kisebbség érdekeinek képviselete és pártfogása, valamint a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek jogainak védelme és javítása a nemzetközi jogi normákkal összhangban. Arról, hogy a választási lista benyújtója jogosult-e a nemzeti kisebbségi párt vagy koalíció meghatározásra, a KVB külön határozattal dönt a lista kihirdetése előtt. A döntést, a kisebbségként elismerést megelőzően a testület kikérheti az illetékes nemzeti kisebbség nemzeti tanácsának véleményét arról, hogy a választási lista előterjesztője valóban egy nemzeti kisebbség politikai pártja, vagy a nemzeti kisebbségek politikai pártjainak koalíciója.⁷³

Szerbiában a köztársasági szintű parlamenti választásokat az államfő írja ki⁷⁴ úgy, hogy a választásoknak legkésőbb 30 nappal korábban sorra kell kerülnie, mint ahogy a parlamenti képviselők mandátuma lejár.⁷⁵ A kiírást követően legkorábban 45 nappal, legkésőbb pedig 60 nappal meg kell tartani a népképviselői választásokat.⁷⁶

71 Horváth László: Parlamenti, tartományi és helyi önkormányzati választások Szerbiában – Megőrizte befolyását a vajdasági magyarság. *Kisebbségi Szemle*, 2016. 1 (2). 53–76, itt: 58.

72 A Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) képviselői módosító indítványának köszönhetően került sor a természetes küszöb korrekciójára.

73 A népképviselők megválasztásáról szóló törvény, 81. szakasz

74 Uo. 25. szakasz

75 Uo. 27. szakasz

76 Uo. 26. szakasz

Szerbia államjogi rendszerében külön választási eljárás⁷⁷ alapján választják meg az ország északi részén elhelyezkedő Vajdaság Autonóm Tartomány parlamentjét. A tartományi képviselőház 120 tagja, annak 2014. január 6-i döntése értelmében a köztársaságihoz hasonlóan a korábbi vegyes⁷⁸ helyett arányos-listás rendszerben kerül megválasztásra. A 2020-as választásokat megelőzően a köztársasági szint vonatkozásában jelzett módosítások tartományi szinten is bevezetésre kerültek. Ennek következtében a tartományi parlamenti küszöb a köztársasági parlamentéhez hasonlóan 5%-ról 3%-ra módosult.⁷⁹ A tartományban a listaindításhoz hatezer érvényes aláírás összegyűjtését írja elő a törvény.⁸⁰ A nemzeti kisebbségek pártjai itt is a természetes küszöb alapján részesülnek a mandátumokból a köztársasági szinten már ismertetett eljárás alapján. Nemzeti kisebbségi lista állításához a tartományban a köztársaságinál kevesebb, háromezer érvényes aláírás összegyűjtése szükséges.⁸¹

A tartományi szintű választásokat a tartományi parlament elnöke írja ki a tartományi parlament mandátumának lejártá előtt 90 nappal úgy, hogy a választásokat a kiírást követően 60 napon belül le kell bonyolítani.⁸²

Észak-Macedónia választási rendszerének fejlődése

A többpártrendszer 1990-es bevezetése óta 2020-ig tíz, a 1991. szeptember 8-i függetlenség deklarálása óta pedig kilenc⁸³ köztársasági szintű parlamenti választást bonyolítottak le az országban. Az 1990-es és 1994-es parlamenti választások alkalmával kétfordulós többségi rendszerben 120 egymandátumos választókerületben történt a 120 parlamenti képviselő megválasztása, négyéves időtartamra. Az akkor érvényben lévő szabályozás értelmében az első fordulóban egy adott egyéni választókerületben abból a jelöltből lett képviselő, aki megszerezte a szavazatok többségét, azzal a feltétellel, hogy az általa elnyert szavazatszám nem volt kevesebb mint a választókerület névjegyzékén

77 A tartományi parlament 2014. június 6-i határozata a Vajdaság Autonóm Tartomány Képviselőháza képviselőinek a megválasztásáról (Pokrajinska skupštinska odluka o izboru poslanika u Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine) („Sl. list APV”, br. 23/2014) és az azt módosító határozat („Sl. list APV”, br. 12/2020).

78 A 2012. május 6-án megrendezett tartományi parlamenti választás alkalmával még 60 képviselő egyéni választókerületből, 60 pedig pártlistáról került be a tartományi törvényhozásba.

79 A tartományi parlament határozata a Vajdaság Autonóm Tartomány Képviselőháza képviselőinek a megválasztásáról 47. szakasz

80 Uo. 25. szakasz

81 Uo.

82 Uo. 8. szakasz

83 1990, 1994, 1998, 2002, 2006, 2008 (e.h), 2011 (e.h), 2014 (e.h), 2016 (e.h), 2020 (e.h) (a szerző egyéni gyűjtése).

szereplő választópolgárok egyharmada. Amennyiben az első fordulóban egy adott egyéni választókerületben egyetlen jelölt sem szerezte meg az előírt formában a szavazatok többségét, 14 nappal később második fordulóra került sor, amelyben minden olyan jelölt részt vehetett, aki az első fordulóban megszerezte a szavazatok több mint 7%-át. Amennyiben egy jelölt sem kapta meg az első fordulóban a továbbjutáshoz szükséges 7%-ot, a választások megismétlésére került sor. A második fordulóban az vált képviselővé, aki a legtöbb szavazatot nyerte el. Ha több ilyen jelölt is volt, abban az esetben sorsolással döntötték el, hogy kié lesz a képviselői mandátum.⁸⁴

A választási rendszer aránytalanságainak a kiküszöbölése érdekében 1998-ban vegyes rendszert vezettek be, amelynek következtében 85 főt többségi,⁸⁵ 35 főt pedig arányos rendszerben választottak meg. Az első fordulóban egy adott egyéni választókerületben abból a jelöltre lett képviselő, aki megszerezte a szavazatok abszolút többségét,⁸⁶ azzal a feltétellel, hogy az általa elnyert szavazatszám nem volt kevesebb mint a választókerület névjegyzékén szereplő választópolgárok egyharmada. Amennyiben e két kritérium közül az egyik nem teljesült, két héttel később az érintett egyéni választókerületben a választásokat meg kellett ismételni. A második fordulóban, az első fordulóban első helyen végzett két jelölt vehetett részt, akiknek visszalépésre nem volt lehetőségük. A második fordulóban a legtöbb szavazatot kapott jelölt győzött. A törvény nem határozott meg szavazói részvételi kritériumot, holtverseny esetén pedig sorsolással döntöttek a győztes személyéről. A 35 fő megválasztása során az egész ország területét egy választókerületnek tekintették, a mandátumok kiosztásánál a d'Hondt-formulát alkalmazták, a bejutási küszöb 5% volt.⁸⁷

A 2002-es új választási törvény részét képezte egy nagyobb törvéncsomagnak, amely a 2001-es ohridi keretmegállapodás végrehajtására irányult.⁸⁸ Ennek értelmében egészen

84 A parlamenti és közgyűlési képviselők megválasztásáról és visszahívásáról szóló törvény (1990), 54. szakasz

85 Az International Crisis Group választásokkal kapcsolatos jelentése szerint a macedóniai albánok éles kritikát fogalmaztak meg a macedón kormánnyal szemben az egyéni választókerületek kialakítása miatt, mivel azok a választókerületek, amelyekben túlnyomórészt albánok laktak, átlagosan mintegy 20 000 szavazóból, míg azok, amelyekben túlnyomórészt macedónok laktak, átlagosan 16 000 választóból álltak.

86 Az 1998-as választási törvény 88. szakasza a többség szót használta, mely vitát generált egyes pártok között. Az Állami Választási Bizottság vonatkozó döntése értelmében a választókerületekben leadott szavazatok abszolút többségét kellett elérni. Egy szkopjei székhelyű nagykövetség kutatása alapján az 1994-es választások során is az abszolút többség elve volt a kritérium (*Parliamentary elections in the Former Republic of Macedonia 18 October and 1 November 1998*, OSCE/ODIHR Report. Letöltés helye: www.osce.org; letöltés ideje: 2019. 12. 18.)

87 *Parliamentary elections in Republic of Macedonia*. Letöltés helye: www.sobranie.mk; letöltés ideje: 2020. 01. 20

88 Berisha, Dardan: *The Politics of Electoral System in the Former Yugoslav Republic of Macedonia*. *Indiana Journal of Constitutional Design*, 2016. 2 (1). Letöltés helye: www.repository.law.indiana.edu; letöltés ideje: 2020. 01. 25.

napjainkig mind a 120 képviselői mandátum arányos zárt listás választási rendszerben kerül kiosztásra, hat⁸⁹, megközelítőleg azonos számú választásra jogosulttal (kb. 280 000) rendelkező választókerületben, négy évre. A választókerületek közül négy, a hármasközép- és északkeleten, a négyes dél- és délkeleten, az egyes a főváros, Szkopje területén és az ötös az ország délnyugati részén macedón többségű. A hatos számú választókerület, amely az ország északnyugati részén található és részben Koszovóval, részben pedig Albániával határos, túlnyomórészt az albán kisebbség által lakott. A kettős számú választókerület, amely az ország északkeleti részén található és részben Koszovóval, részben pedig Szerbiával határos, etnikailag kiegyenlített lakosságú, beleértve a szerb és a roma kisebbségi közösségeket is.⁹⁰ Mind a hat választókerületben egyaránt húsz a megszerezhető mandátumok száma, ahol a választási eredményeket minden egyes választókerületben külön-külön állapítják meg. A pártok a mandátumokat a listákra leadott szavazatok arányában nyerik el. A korábbi választásokhoz képest jelentős változás az 5%-os parlamenti küszöb eltörlése, melynek helyét a természetes küszöb vette át, az arányos rendszer egész országra történő kiterjesztésével pedig a d'Hondt-formula⁹¹ is általános szabállyá vált az egyes választókerületekben.⁹² A parlamenti választásokon minden párt (szövetség) egyetlen zárt lista indítására jogosult.⁹³ A választásokon való induláshoz a pártok vonatkozásában nem rögzít aláírásgyűjtési feltételeket a választási törvény, polgárok csoportja esetében azonban ezer választásra jogosult támogatását írja elő választókerületenként, mely előírás vonatkozik a külföldi választókerületre is.⁹⁴

A választási törvény 2008-as módosítása következtében – amely szerint 2011-ben tartottak először parlamenti választásokat – a 120 fős túl további három mandátum kerül kiosztásra külföldön/a diaszpórában,⁹⁵ arányos rendszerben, külön erre a célra kialakított – akkor még három – választókerületben (Európa és Afrika a hetes választókerület; Észak- és Dél-Amerika a nyolcas választókerület; Ausztrália és Ázsia a kilences választókerület).⁹⁶ A 2015. június 2-án megkötött prszinói megállapodásban előírt választási reformot követően már egy „választókerületben” osztják ki a diaszpóra mandátumait, amely lefedi a hat kontinenst.⁹⁷ A diaszpórában egy képviselői mandátum elnyerésének feltétele, hogy az

89 Az Észak-Macedón Köztársaság választási törvénye 4. szakasz 2. bekezdés

90 Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE ODIHR): *Former Yugoslav Republic of Macedonia, Parliamentary Elections 15 September 2002, Final Report*. November 20, 2002. Letöltés helye: www.osce.org; letöltés ideje: 2020. 01. 26.

91 A parlamenti képviselők megválasztásáról szóló törvény (2002), 96. szakasz 5. bekezdés

92 Berisha, 2016. *The Politics of Electoral System*, i.m. 9.

93 Az Észak-Macedón Köztársaság választási törvénye 64. szakasz 5. bekezdés

94 Uo. 61. szakasz 1. és 2. bekezdések

95 Észak-Macedónia alkotmányának 62. szakasza 120 és 140 közötti létszámban rögzíti a parlament képviselők lehetséges számát.

96 Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság választási törvénye (2008) 4. szakasz 2. bekezdés

97 Az Észak-Macedón Köztársaság választási törvénye 4. szakasz 2. bekezdés

induló választási lista megszerezze azt a legkisebb szavazatszámot, amely az előző parlamenti választásokon a hat választókerület egyikében mandátumot eredményezett. A második és harmadik képviselői helyhez pedig arányaiban kétszer, illetve háromszor annyi szavazat szükséges. Amennyiben egy jelöltlista sem éri el az előírt szükséges szavazatszámot, abban az esetben nem kerülnek kiosztásra e mandátumok.⁹⁸

A köztársasági szintű parlamenti választásokat Észak-Macedóniában a parlament elnöke írja ki úgy, hogy a kiírástól számítva a választások megtartásáig nem telhet el több mint 90, és kevesebb mint 70 nap.⁹⁹ A választásoknak a távozó parlament mandátumának utolsó 90 napjában kell sorra kerülnie.¹⁰⁰

Bosznia-Hercegovina választási rendszerének fejlődése

Bosznia-Hercegovinában¹⁰¹ az általános választásokat a KVB írja ki 150 nappal a választások időpontja előtt.¹⁰² Az általános választások alkalmával egy időben kerül megválasztásra az ország állami szintű kétkamarás parlamentje, az állam két entitásának – a bosnyák–horvát Föderációnak és a boszniai Szerb Köztársaságnak (RS) – a kétkamarás parlamentje, a bosnyák–horvát Föderációt alkotó tíz kanton parlamentje, továbbá Brčskó Körzet törvényhozása. Mivel az ország alkotmánya (a daytoni megállapodás negyedik melléklete) nem határozza meg a parlamenti képviselők megbízatásának időtartamát, így 1996-ban, 1998-ban és 2000-ben két évre választották az állami és entitási parlamentek tagjait. Ezt a gyakorlatot a 2001 őszi megszületett állami választási törvény írta felül, melynek rendelkezése értelmében 2002-től már négyéves időtartamra kapnak megbízatást a parlamentek képviselői.

A boszniai választási rendszerbe a 2000 novemberében megtartott parlamenti választások alkalmával vezették be a többmandátumos választókerület fogalmát, állami és entitási szinten egyaránt azzal a céllal, hogy a törvényhozó testületek földrajzilag egyaránt reprezentatívak legyenek. E választókerületekben, azok sajátosságai miatt

98 Uo. 3, 4, 5, 6 bekezdések

99 Uo. 12. szakasz 1. és 4. bekezdések

100 Uo. 15. szakasz 1. bekezdés

101 Az ország két entitásának, a bosnyák–horvát Föderációnak és a boszniai Szerb Köztársaságnak a kétkamarás parlamentje megválasztásának szabályozására jelen elemzésnek terjedelmi korlátok miatt nem áll módjában kitérni. A nemzeti kisebbségek – akiket az ország alkotmánya és választási törvénye az „egyéb” jelzővel illet – képviselete e parlamentek felsőházában garantált helyek formájában biztosított. Bosznia-Hercegovina választási rendszerének egésze vonatkozásában lásd a szerző írását: Választások Bosznia-Hercegovinában – Újabb elveszített négy év előtt állunk? *Parlamentari Szemle*, 2019. 4 (1). 73–106.

102 Bosznia-Hercegovina választási törvénye 1.14. szakasz 2. bekezdés

egyes pártok nem jutnak mandátumhoz, mivel bizonyos pártok egy egész entitás, vagy akár az egész ország területén egységes támogatással bírhatnak, de nem akkorával, amely mandátumot eredményezne helyben, egy többmandátumos választókerületben. E hiányosság kiküszöbölésére a választási törvény bevezette a kompenzációs mandátum¹⁰³ fogalmát, amely azoknak a pártoknak kedvez, amelyek alulreprezentáltak a parlamentben. A kompenzációs mandátumok elosztásában csak azok a pártok és koalíciók vehetnek részt, amelyek megszerezték az érvényes szavazatok 3%-át annak az entitásnak az egész területén, amelyre a külön kompenzációs lista készült.¹⁰⁴ A pártoknak vagy koalícióknak a jelöltlistájuk hitelesítését követően öt napon belül le kell adniuk a kompenzációs listát a KVB-nek. E listákon csak olyan jelöltek szerepelhetnek, akik neve szerepel a többmandátumos választókerületbe hitelesített párt- vagy koalíciós listán.¹⁰⁵

2018. október 7-én nyolcadik alkalommal,¹⁰⁶ közvetlenül, négyéves időtartamra választották meg Bosznia-Hercegovina kétkamarás állami parlamentje Képviselők Házának (alsóház) 42 tagját, majd közvetett módon a Föderáció felsőháza és a boszniai Szerb Köztársaság alsóháza, a Nemzetgyűlés által került megválasztásra a Népek Házának (felsőház) 15 tagja. Bosznia-Hercegovina állami parlamentje Képviselők Házának 42 tagjából 28-at a bosnyák–horvát Föderációban, míg 14-et a boszniai Szerb Köztársaságban szavazati joggal rendelkezők, a Népek Házának 15 tagjából pedig tízet a Föderációban, ötöt pedig a szerb entításban választanak meg az alább ismertetett módon.

Bosznia-Hercegovina állami parlamentje alsóháza, a Képviselők Házának a bosnyák–horvát Föderációban közvetlenül megszerezhető 28 mandátumából 21-et öt, részarányos nyílt listás többmandátumos (a kiosztható mandátumszám 3, 3, 4, 5, 6) választókerületben osztanak ki azzal, hogy azok a listán szereplő jelöltek részesülnek először mandátumban, amelyek megszerezték a preferenciális szavazatok legalább 20%-át.¹⁰⁷ A pártok és a független jelöltek számára a választásokon való induláshoz egyaránt legalább 5000 érvényes aláírást szükséges összegyűjteni.¹⁰⁸ A parlamentbe jutási küszöb 3%, amit az indulóknak választókerületenként kell elérniük. A mandátumok elosztása a Sainte-Laguë-formula alapján történik.¹⁰⁹ A 28 mandátumból fennmaradt hét kompenzációs mandátum elosztásában azok a pártok és koalíciók vehetnek részt, amelyek az egész entitás mint egy választókerület területén szerezték meg a leadott érvényes szavazatok 3%-át.¹¹⁰ A kompenzációs mandátumok zárt pártlistás rendszerben kerülnek kiosztásra.

103 Entitás szintű mandátumelosztás.

104 Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE ODIHR): *Election Observation Mission International Observer Guide, Bosnia and Herzegovina, General Elections, 3 October 2010*. Letöltés helye: www.osce.org; letöltés ideje: 2019. 10. 20.

105 Bosznia-Hercegovina választási törvénye 4.24. szakasz 1–2. bekezdések

106 1996, 1998, 2000, 2002, 2006, 2010, 2014, 2018 (a szerző egyéni gyűjtése).

107 Uo. 9.8. szakasz 2. bekezdés

108 Uo. 4.4. szakasz 5. bekezdés 2. pont

109 Uo. 9.5. szakasz 1. és 3. bekezdések

110 Uo. 9.6. szakasz a. bekezdés

Bosznia-Hercegovina állami parlamentje alsóháza, a Képviselők Házának a boszniai Szerb Köztársaságban közvetlenül megszerezhető 14 mandátumból kilencet három, részarányos nyílt listás többmandátumos választókerületben osztanak ki¹¹¹ azzal, hogy azok a listán szereplő jelöltek részesülnek először mandátumban, amelyek megszerezték a preferenciális szavazatok legalább 20%-át. A pártok és a független jelöltek számára a választásokon való induláshoz egyaránt legalább 5000 érvényes aláírás összegyűjtése szükséges. A parlamentbe jutási küszöb 3%, amit az indulóknak választókerületenként kell elérniük. A mandátumok elosztása a Sainte-Laguë-formula alapján történik. A 14 mandátumból fennmaradt öt kompenzációs mandátum elosztásában azok a pártok és koalíciók vehetnek részt, amelyek az egész entitás mint egy választókerület területén megszerezték a leadott érvényes szavazatok 3%-át. A kompenzációs mandátumok kiosztása itt is zárt pártlistás rendszerben történik.

Bosznia-Hercegovina állami parlamentje felsőháza, a Népek Háza 15 tagja közül tízet (öt bosnyák és öt horvát főt), a bosnyák–horvát Föderáció parlamentjének Népek Házába delegált bosnyák és horvát választmányok választanak, míg az öt szerb főt a boszniai Szerb Köztársaság Nemzetgyűlése választja meg.¹¹² A horvát és bosnyák tagok megválasztásában nem vehet részt a Föderáció felsőházába delegált 17 szerb és hét egyéb nemzetiségű képviselő, míg az öt szerb felsőházi képviselő megválasztásában a boszniai Szerb Köztársaság Nemzetgyűlésébe delegált bosnyák és horvát, illetve egyéb nemzetiségi képviselők is részt vehetnek.¹¹³ Bosznia-Hercegovina választási törvénye értelmében a bosnyák–horvát Föderációban minden olyan politikai entitásnak, amely részt vesz a felsőház bosnyák és horvát tagjainak a megválasztásában, vagy minden felsőházi bosnyák és horvát tagnak joga van ahhoz, hogy egy vagy több jelöltet jelöljön az állami szintű felsőház nemzetiségi alapú választási listáira. A törvény rögzíti továbbá, hogy a listán több jelöltet indíthatnak annál, mint amennyi a kiosztható mandátumok száma, s hogy a szavazás titkos, ahol minden választásra jogosult képviselő egy szavazatot adhat le. A boszniai Szerb Köztársaság esetében minden a Nemzetgyűlésben jelen lévő politikai párt vagy egyéni képviselő egy vagy több személyt jelölhet az induló listákra, amelyek több személyt is tartalmazhatnak a kiosztható mandátumok számánál. Minden képviselő egy szavazattal rendelkezik, a szavazás titkos. A mandátumokat az állami szintű parlament felsőházába mindkét entitás esetében a Sainte-Laguë-formulával osztják ki.¹¹⁴

111 Uo. 9.2a. szakasz a–c pontjai határozzák meg, hogy pontosan mely városok és községek alkotják az egyes választókerületeket.

112 Bosznia-Hercegovina Alkotmánya 4. szakasz 1. bekezdés

113 Bosznia-Hercegovina választási törvénye 9.12a. szakasz

114 Uo. 9.12d–g. szakaszok

Albánia választási rendszerének fejlődése

Albániában a többpártrendszer 1990-es bevezetését követően 2020-ig kilenc¹¹⁵ alkalommal tartottak parlamenti választásokat, négyéves időtartamra. Az albán választási rendszer, a kiosztható mandátumok és a választási kerületek száma, valamint a parlamentbe jutási küszöb is számos változáson ment át az elmúlt három évtizedben. 1991-ben, az első többpárti parlamenti választások alkalmával a korábbi egypártrendszerrel azonos számú 250 fős parlament tagjait a képviselők számával megegyező egyéni választókerületben, kétfordulós többségi rendszerben választották meg. Az akkor érvényben lévő választási szabályozás értelmében azok a jelöltek, akik az első fordulóban, egy adott egyéni választókerületben megszerezték a szavazatok abszolút többségét, parlamenti képviselővé váltak. Amennyiben az első fordulóban egyik induló jelölt sem szerzett mandátumot, második fordulóra került sor, melyben az a jelölt vehetett részt, aki az első fordulóban megszerezte a szavazatok több mint 25%-át. A második fordulóban új jelöltek állítására került sor, ha az első fordulóban egy induló sem szerzte meg az érvényes szavazatok 25%-át, illetve ha csak egy jelölt szerzett ennyi szavazatot (ő indulhatott a második fordulóban). A szavazás második fordulója után a legtöbb szavazatot (relatív többség) kapott jelöltből lett képviselő.¹¹⁶

A 1992-ben megtartott előrehozott parlamenti választásokra 140-re csökkent a kiosztható mandátumok száma, amelyeket vegyes választási rendszerben allokáltak. 100 mandátumot 100 egyéni választókerületben osztottak ki, ahol az első fordulóban akkor született mandátum, ha egy jelölt megszerezte az érvényes szavazatok több mint 50%-át. Ellenkező esetben második fordulóra került sor, ahol az első fordulóban a két legtöbb szavazatot elért jelölt közül az nyert, aki a legtöbb szavazatot kapta. A fennmaradó 40 hely a zárt pártlisták számára a legnagyobb maradék elve, a Hare-kvóta¹¹⁷ alkalmazásával került kiosztásra szavazatarányosan, 4%-os parlamenti küszöb mellett úgy, hogy az egész ország területét egy választókerületnek tekintették. Az 1996-os parlamenti választásokon maradt a vegyes választási rendszer és a 140 mandátum, azzal a módosítással, hogy ekkor 115 hely került kiosztásra 115 egyéni választókerületben az előző választásokkal megegyező mintára a többségi elv alapján, szükség esetén két fordulóban. A fennmaradt 25 parlamenti helyet a zárt pártlisták részére szavazatarányosan osztották ki a Hare-kvóta segítségével úgy, hogy

115 1991, 1992 (e.h), 1996, 1997 (e.h), 2001, 2005, 2009, 2013, 2017 (a szerző egyéni gyűjtése).

116 A Nemzetgyűlés megválasztásáról szóló törvény (1991) 64, 65, 66, 67. szakaszok

117 *Election Passport*. Letöltés helye: www.electionpassport.com; letöltés ideje: 2019. 10. 20.

az egész ország területét egy választókerületnek tekintették.¹¹⁸ A parlamenti küszöb az egyedül induló pártok számára 4%, két párt koalíciója esetén 8%, három párt koalíciója esetén pedig 12% volt és így tovább.¹¹⁹

Az 1997. júniusi előrehozott parlamenti választásokra 155-re emelkedett a kiosztható parlamenti helyek száma, azzal, hogy megmaradt a 115 egyéni választókerületben a többségi elv alapján, indokolt esetben két fordulóban elnyerhető, és 40-re emelkedett az arányos zárt pártlistás rendszerben a Hare-kvótával kiosztható mandátumszám. A bejutási küszöb egységesen 2%-ra csökkent.¹²⁰ Az 1998-as alkotmány elfogadása és a 2008-as alkotmánymódosítás között, a 2000-ben elfogadott választási törvény értelmében a 2001-ben megtartott parlamenti választásokra, tulajdonképpen visszaállításra került az 1992-es választási rendszer, azzal a különbséggel, hogy a Hare-kvótával kiosztott 40, immáron kompenzációs mandátum megszerzésénél 2,5% volt a bejutási küszöb a pártok, 4% pedig a pártkoalíciók részére.¹²¹ A 2003-ban elfogadott választási törvényi módosítások következtében a 2005-ös választások annyiban tértek el a 2001-es választásoktól, hogy a 100 egyéni választókerület mandátumai egyszerű többséggel, egy fordulóban kerültek kiosztásra, az arányosan kiosztott mandátumok megszerzése tekintetében nem történt módosítás.¹²²

Albánia parlamenti választási rendszere a 2008-as alkotmánymódosítás értelmében 2009-től zárt pártlistás arányos-regionális rendszerre módosult. E szabályozás szerint a lakosságárányos mandátum-elosztású, az ország közigazgatási körzeteivel megegyező, tizenkét választókerületben¹²³ került kiosztásra a 140 parlamenti mandátum.¹²⁴ A parlamenti hellyel nem rendelkező pártok számára a listaállításhoz 5000, a választási

118 Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE ODIHR): *Observation of the parliamentary elections held in the Republic of Albania, June 2, 1996*. Letöltés helye: www.osce.org; letöltés ideje: 2019. 10. 20.

119 Ilirjana, Nano: Main Electoral Systems, Electoral system in Albania and the Problems of it's Implementation. *Anglisticum Journal*, 2015. 4 (6). Letöltés helye: www.anglisticum.org.mk; letöltés ideje: 2019. 10. 22.

120 Commission on Security and Cooperation in Europe: *Albania's parliamentary elections of 1997*, July 1997. Letöltés helye: www.electionpassport.com; letöltés ideje: 2019. 10. 23.

121 Az Albán Köztársaság választási törvénye (2000) 62. szakasz és 66. szakasz 1. bekezdés a, b, c pontok

122 *The Final Report of the Election Observation Mission of OSCE/ODIHR*, Warsaw, Nov 7, 2005. Letöltés helye: www.osce.org; letöltés ideje: 2019. 10. 25.

123 A választókerületekben kiosztható mandátumszám a belügyminisztérium 2016-os népességnyilvántartása alapján a következő: Berat 7; Diber 6; Durres 14; Elbasan 14; Fier 16; Gjirokaster 5; Korce 11; Kukës 3; Lezhe 7; Shkoder 11; Tirana 34; Vlore 12; A 2009-es és a 2013-as választásokon egy az akkori BM statisztika alapján a következőképpen szerepel: Berat 8; Diber 6; Durres 13; Elbasan 14; Fier 16; Gjirokaster 5; Korce 12; Kukës 4; Lezhe 7; Shkoder 11; Tirana 32; Vlore 12.

124 *Albanian Elections Observatory Brief*, Issue No 1, April 19, 2013. Letöltés helye: www.eliamep.gr; letöltés ideje: 2019. 10. 26.

koalícióban indulók számára pedig 7000 aláírás gyűjtése volt szükséges országos szinten.¹²⁵ E szabály alól kivételt képeztek azok a koalíciók, amelyekben a résztvevő pártok száma nem volt kevesebb annál, mint ahány hellyel rendelkeztek a törvényhozásban.¹²⁶ A független jelöltek számára a választókerületükben 1%-os támogatottságot, de nem több mint 3000 regisztrált választói szavazattal történő támogatottságot határozott meg a törvény.¹²⁷ A pártok számára a bejutási küszöb 3%, míg a pártszövetségek számára 5% volt,¹²⁸ amit az indulóknak minden egyes választókerületben, külön-külön el kellett érniük. A mandátumok kiosztása a regionális választókerületekben (választókerületekben), önálló pártlisták esetén a d'Hondt,¹²⁹ míg pártszövetségek esetében a Sainte-Laguë-módszer¹³⁰ előírásainak megfelelően történt.

A 2021. áprilisi parlamenti választásokat megelőzően 2020 nyarán az ország alkotmányának parlamenti választásokra vonatkozó része csekély mértékben, míg a parlamenti képviselők megválasztásáról szóló törvény több ponton módosult, melynek következtében három alapvető változás történt Albánia választási rendszerében. Első helyen kiemelendő, hogy az alkotmány 64. szakaszának 1. bekezdése meghagyta az arányos választási rendszert, de az ország közigazgatási határaival megegyező többmandátumos választókerületek helyett regionális versenyt¹³¹ rögzített nemzeti küszöb mellett, amelyet a választási törvény 162. szakasza 1. bekezdésének második mondata egységesen 1%-os küszöbre pontosít, eltörölve a korábbi 3%-os illetve 5%-os értékeket. Lényegi változás, hogy a jövőben – annak ellenére, hogy a listaállításhoz szükséges korábbi szabályozás érvényben maradt –, amennyiben a parlamenti választásokon koalícióban kívánnak indulni a pártok, erre csak egy közös lista állításával mint választási egységgel lesz lehetőségük, eltérve a korábbi gyakorlattól, amely koalíciós indulás esetén lehetővé tette, hogy azt külön, saját önálló listákkal tegyék meg a pártok. Harmadik helyen fontos megjegyezni, miszerint az alkotmány 64. szakaszának 3. bekezdése bevezeti a preferenciális szavazást, továbbá előírja, hogy a választási törvénynek biztosítania kell, hogy az induló listák legalább kétharmad részt nyitottak legyenek. A választási törvény 162. szakaszának 2. bekezdése érvényben hagyta a d'Hondt-formulát, a Sainte-Laguë-módszer viszont különlistás koalíciók hiányában megszűnt.

125 A 2008-ban elfogadott választási törvény még 10 000 és 15 000 támogató aláírásról rendelkezett, melyet a Velencei Bizottság véleményével összhangban csökkentettek a jelenlegire.

126 Az Albán Köztársaság választási törvénye (2015) 68. szakasz 1. bekezdés

127 Uo. 69. szakasz 3. bekezdés

128 Uo. 162. szakasz 1. bekezdés

129 Uo. 162. szakasz 2. bekezdés

130 Uo. 163. szakasz 2. bekezdés

131 A regionális verseny pontos jelentését sem az alkotmány, sem pedig a választási törvény nem adja meg. A korábbi tizenkét választókerületben lebonyolított arányos-regionális választási gyakorlat alkalmazására egyébként lehetőséget ad az alkotmány, mivel a választókerületek kialakításának meghatározását a választási törvény hatáskörébe utalja, mely törvény 74. szakaszának 1. bekezdése hasonlóan rendelkezik, mint a megszüntetett vonatkozó alkotmányos előírás.

A jövőben azok a jelöltek, amelyek több preferenciális szavazatot kapnak, mint a d'Hondt-módszer által az egy mandátum megszerzéséhez előírt szavazatszám, részesülhetnek majd először a mandátumokból.¹³² Annak érdekében, hogy a kevésbé képviselt nem esetében biztosított legyen az egyharmados képviseleti arány a képviselők között, esetükben e szabályozástól el kell tekinteni.¹³³ Albániában a parlamenti választásokat a köztársasági elnök írja ki legkésőbb 9 hónappal a Közgyűlés megbízatásának lejárta előtt úgy, hogy annak legkésőbb a parlament megbízatásának lejárta előtt 30 nappal sorra kell kerülnie.¹³⁴

Összegzés

Áttekintve a nemzeti kisebbségek parlamenti képviselete szempontjából releváns jogszabályokat, és az azokban rejlő tendenciákat, azt látjuk, hogy a Nyugat-Balkánon a politikai diskurzus részét képezte és képezi a nemzeti kisebbségek parlamenti képviseletének kérdése, és annak gyakorlati megvalósítása. Egyes államok esetében már megteremtődtek ennek feltételei, máshol a megoldásra váró problémák részeként van jelen.

Kosзовóban a 2008-ban elfogadott alkotmány révén a választási rendszer garantált helyek formájában biztosítja a nemzeti kisebbségek parlamenti képviseletét.

Montenegróban a nemzeti kisebbségek számára egyéni és kollektív jogokat biztosító, 2007-ben elfogadott alkotmány *V. Kisebbségi Jogok* címet viselő fejezete 79. szakaszának 9-es pontja a nemzeti kisebbségek „*autentikus parlamenti reprezentációját*” írja elő (mely nem azonos az arányos képviselettel, amelytől tartózkodtak a kisebbségek eltérő számaránya miatt). Az autentikus nemzeti kisebbségi képviselet tekintetében kérdésként merült fel, hogy az kizárólag a nemzeti kisebbségi pártok, vagy a nem etnikai alapon szerveződő pártok által is megvalósítható. Az alkotmány és a választási törvény (amint azt korábban láttuk, kizárólag az albán nemzeti közösségnek kedvezett, a többi nemzetiség autentikus reprezentációját figyelmen kívül hagyta) összehangolását a 2007 és 2011 időszakban ellehetetlenítette, hogy a folyamatért felelős parlamenti munkacsoportban a végrehajtásra vonatkozó megközelítések, álláspontok különbözősége miatt a képviselők nem tudtak egyetértésre jutni az autentikus kisebbségi képviselet végrehajtásának mikéntjéről. Érvelésük szerint elsősorban azért, mert az alkotmány nem definiálta a nemzeti kisebbség fogalmát, mely definíciót egyébként rögzíti a fentebb már hivatkozott Kisebbségi jogokról és szabadságokról szóló törvény 2. szakasza, amely segíthette volna képviselők munkáját.

132 Az Albán Köztársaság választási törvénye (2020) 163. szakasz 3. bekezdés

133 Uo. 163. szakasz 5. bekezdés

134 Uo. 9. szakasz 1. bekezdés

A választási törvény és az alkotmány összehangolására – az albán kisebbség támogatásának hiányában – és egyúttal a nemzeti kisebbségek parlamenti képviseletének megteremtésére 2011-ben került sor az EU nyomására, mivel e probléma rendezését a nemzetközi szervezet a csatlakozási tárgyalások megkezdésének egyik feltételként szabta meg.¹³⁵

Szerbiában a választási rendszer 2004 óta biztosít kedvezményes parlamentbe jutást a nemzeti kisebbségek számára, természetes küszöb formájában, az ország 2006-ben elfogadott alkotmánya pedig tulajdonképpen körbesáncolja e megoldást. A 75. szakasz a nemzeti kisebbségek tagjainak egyéni és kollektív jogokat szavatol, továbbá biztosítja, hogy közvetlenül vagy képviselőik révén részt vegyenek a döntéshozatalban, valamint arról is rendelkezik, hogy a nemzeti kisebbségek tagjainak a többi polgárral azonos feltételekkel joga van a közügyek irányításában való részvételre, és a közéleti tisztségek betöltésére. A 20. szakasz értelmében pedig az emberi és kisebbségi jogok elért szintje nem csökkenthető.

Észak-Macedóniában az 1991-ben elfogadott alkotmány VI. módosítása rendelkezik az összes közösséghez tartozó személy igazságos képviseletéről a köztestületekben a közélet minden szintjén,¹³⁶ a választási törvény azonban Montenegrótól és Szerbiától eltérően nem tartalmaz további, e rendelkezést kibontó vagy pontosító elemeket. 2007 nyarán a macedón kormány előterjesztette a nemzeti kisebbségek számára a garantált helyekre vonatkozó javaslatát (négy hely a török, két-két hely a szerb és a roma, egy-egy hely pedig a bosnyák és a vlah nemzeti közösség számára), amelyet a kisebbségeken belüli kisebbségek jogainak biztosítása és az a pragmatikus cél vezérelt, hogy könnyebb legyen az alkotmány és az egyes törvények módosításához szükséges ún. „Badinter-többség”, azaz kettős többség (amely magába foglalja az összes parlamenti képviselő, azon belül pedig a nemzeti kisebbségi képviselők többségét is) biztosítása a parlamentben.¹³⁷ E kezdeményezés nem nyerte el az albán nemzeti közösség támogatását, mivel annak értelmében megszűnt volna a nemzeti kisebbségeken belüli addigi és azóta is betöltött dominás helyzete. Igaz, a 2002-es választásokon bevezetett választókerületi rendszer a korábbinál valamivel kedvezőbb feltételeket biztosít a nem albán nemzeti kisebbségek részére, e kisebbségek végső célja azonban továbbra is az, hogy a választási rendszer – a hat választókerület eggyé történő átalakítása mellett – fenntartott vagy garantált helyet biztosítson számukra annak érdekében, hogy egyedül indulhassanak el, és szerezhessenek mandátumot a parlamenti választásokon.¹³⁸

135 Džankić, Jelena: Montenegro's Minorities in the Tangles of Citizenship, Participation, and Access to Rights. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)*, 2012. 11 (3). Letöltés helye: www.ecmi.de; letöltés ideje: 2020. 05. 02.

136 Az Észak-Macedón Köztársaság alkotmányának VI. módosítása az Alaptörvény 8. szakaszában szereplő felsorolás második pontjának kiegészítését képezi.

137 Taleski, Dane: Minorities and Political Parties in Macedonia. In: Bieber, Florian (ed.): *Political Parties and Minority Participation*. Friedrich Ebert Stiftung: Skopje, 2008. 127–151, itt: 135.

138 Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE ODIHR): *The Former Yugoslav Republic of Macedonia, Parliamentary Elections 11 December 2016*, Final Report, February 28, 2017. Letöltés helye: www.osce.org; letöltés ideje: 2020. 05. 05.

Bosznia-Hercegovinában napjainkig nem módosult az a gyakorlat, hogy az emberi jogok alapvetően a három fő etnikum jogait jelentik.¹³⁹ Ennek következtében a képviseleti rendszer különböző szintjein a képviselők nem magát az állampolgárt, hanem egy-egy adott etnikumot képviselnek. E jelenség elsősorban annak tudható be, hogy a politikai értelemben vett állampolgárt az állami szintű alkotmány normatív része – a preambulum rendelkezésének ellentmondva – megsemmisíti az etnikai értelemben vett állampolgár javára.¹⁴⁰ Számos, hosszú ideje húzódó jogállamisági és választójogi kérdések továbbra is megoldatlan, mivel nem történt meg sem a Velencei Bizottság etnikumok közötti hatalommegosztásra vonatkozó korábbi ajánlásainak, sem pedig az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) a Sejdic–Finci-ügyben¹⁴¹ 2009-ben hozott döntésének¹⁴² a végrehajtása.¹⁴³ Ezen túlmenően a 2018-as Boszniával kapcsolatos országjelentésében az Európai Parlament is aggódalmának adott hangot a nemzeti kisebbségek közéletben való alacsony szintű képviselése miatt. Egyetértés van a tekintetben, hogy az ország alkotmánya, ebből eredően választási törvénye diszkriminatív a nemzeti kisebbségekkel szemben, hiszen az alkotmány II. szakaszának a diszkrimináció tilalmára és az alkotmányban és a vállalt nemzetközi szerződésekben biztosított jogok és szabadságok az ország minden állampolgára számára megkülönböztetés nélküli biztosítására vonatkozó rendelkezései nem teljesülnek. A napjainkig érvényben lévő daytoni megállapodás a három szembenálló felet tette meg a mesterségesen megalkotott politikai rendszer teljes jogú tagjává, a nemzeti kisebbségek jogait és érdekeit az állami szintű parlament esetében teljesen figyelmen kívül hagyta (az entitások esetében figyelhető meg csekély elmozdulás az egyéb nemzetiségek részére a garantált felsőházi helyek révén). E gyakorlaton a 2003-ban elfogadott Nemzeti kisebbségek jogainak védelméről (19–20. szakaszok rendelkeznek a nemzeti kisebbségek közéletben való részvételéről), és a 2009-ben elfogadott Antidiszkriminációs törvény sem változtatott, hiszen az alkotmánynál alacsonyabb rendű jogszabályok nem írhatták felül annak vonatkozó rendelkezéseit. Egyes elemzők a vázolt problémák miatt az országot

139 Arapovic, Adis – Brljavac, Bedrudin: Election system of Bosnia and Herzegovina: Catalyst of Unsuccessful Democratization. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 2013. 16 (2). 18–37, itt: 31.

140 Uo. 32.

141 A két (egy roma és egy zsidó származású) politikus az EJEB-hez fordult, mivel etnikai hovatartozásuk miatt Bosznia-Hercegovina alkotmánya (IV–V. szakaszok) nem biztosítja számukra, hogy kollektív államfővé vagy az állami parlament felsőházának tagjává válasszák őket (így passzív választójoguk sérül). Ez csupán a három államalkotó nép (bosnyák, szerb, horvát) számára biztosított. A testület vonatkozó határozatában kimondta, hogy Bosznia-Hercegovina alkotmánya sérti a nemzeti kisebbségek politikai és emberi jogait. Az alkotmányos rendelkezés sérti továbbá *Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményt* is, melynek rendelkezéseit egyébként az ország magára nézve kötelezőnek ismerte el (Daytoni megállapodás, 6-os függelék: Megállapodás az emberi jogokról).

142 Polgári Eszter: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának legutóbbi döntéseiből. *Fundamentum*, 2010. 14 (1). 77–83. Letöltés helye: www.fundamentum.hu; letöltés ideje: 2019. 09. 18.

143 Két hasonló, Azra Zornić (2014) és Ilijaz Pilav (2016) ügyében hozott EJEB-határozat végrehajtása is várat magára.

nem tartják valódi demokráciának (átmeneti/hibrid rezsimnek tekintik), mivel az a nemzeti kisebbségeket kizárja a tényleges politikai részvételből.¹⁴⁴ Az Európai Bizottság az elmúlt években kiadott országjelentéseiben rendre jelezte, hogy az ország alkotmányos és jogalkotási keretét összhangba kell hoznia az EJEB vonatkozó ítélkezési gyakorlatával, ami tulajdonképpen átfogó alkotmánymódosítási kötelezettséget jelent Bosznia számára.

Albániában a többpártrendszer térnyerése, az ország demokratizálódása a nemzeti kisebbségeket küzdelmes időszak elé állította. 1992-ben az etnikai alapon szerveződő pártok számára, mint amilyen pl. a görög Omnia volt, megtiltották, hogy politikai pártként vegyenek részt a parlamenti választásokon. Ezt követően a szervezet nevet módosítva (Emberi Jogok Unió Párt) és kisebbségi spektrumát szélesítve, de alapvetően továbbra is főleg görög érdekeket képviselve indult és mérettette meg magát. Habár az ország 1998-ban elfogadott alkotmányának 20. szakasza lehetőséget nyújt az érdekvédelmi képviselői szervek létrehozására, továbbá a Nemzeti kisebbségek védelméről szóló törvény (2017) 8. és 9. szakaszának rendelkezései lehetővé teszik a politikai életben való egyenlő részvételt és a pártalapítást is, a gyakorlatban Albánia választási rendszere – a térségben egyedülálló módon – semmilyen mértékben nem segíti elő a nemzeti kisebbségek parlamenti képviseletét.

Amíg a többpártrendszer kialakulását követően Szerbia, Észak-Macedónia és Albánia fokozatosan tért át a többségiről az arányos választási rendszerre, addig Koszovóban, Montenegróban és Bosznia-Hercegovinában a tárgyalt időszakban már az első alkalommal megrendezett választások alkalmával arányos választási rendszerben választották meg a törvényhozás képviselőit. A nemzeti kisebbségek parlamenti képviseletének helyzete és pártjainak választási stratégiája, amit elsősorban lélekszámuk, politikai szervezettségük és nem utolsósorban az adott állam választási rendszere határoz meg, – amint az fentebb megfigyelhettük – eltérően alakult a Nyugat-Balkán országaiban. Ahol garantált parlamenti hellyel rendelkeznek (Koszovó), illetve kedvezményes küszöb (Montenegró, Szerbia), vagy egyéb módszertani sajátosság (Észak-Macedónia) könnyíti meg számukra a parlamentbe való bejutást, ott a nagyobb létszámú kisebbségek jobbra önállóan indulnak, és jellemzően a választásokat követően lépnek (kormány)koalícióra. Amennyiben csekély (Bosznia), vagy semmilyen kedvezményt nem biztosít a rendszer számukra (Albánia), ott a jelöltjeik általában a többségi pártok listáján indulnak, vagy kötnek velük választás előtti koalíciót,

144 Bell, Jared O.: Dayton and the Political Rights of Minorities: Considering Reform in Bosnia and Herzegovina after the Acceptance of its Membership Application to the European Union. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)*, 2018. 17 (2). Letöltés helye: www.ecmi.de; letöltés ideje: 2020. 06. 06.

és közös listán indulnak a saját pártjuk színei alatt.¹⁴⁵ A kisebb létszámú, vagy a nagyobb, de fragmentáltabb nemzeti kisebbségek csekélyebb támogatottsággal bíró pártjait jobbra a többségi pártok választási listáin találjuk. E jelenséggel kapcsolatban azonban felmerül a kérdés, hogy egy többségi párt vajon mennyiben érdekelt a nemzeti kisebbségek érdekeinek valós képviselésében és érvényesítésében, illetve egyáltalán hajlandó-e azok autentikus módon való megfogalmazására.

Jelenleg az EU-csatlakozás kivétel nélkül kiemelt helyen szerepel mind a hat Nyugat-Balkán állam stratégiai céljai között. Az újonnan csatlakozni kívánó államok esetében a nemzetközi szervezet bővítéspolitikája a teljes körű kisebbségvédelem jeleit mutatja, mivel a *Koppenhágai kritériumok* teljesítésére a csatlakozás előfeltételeként hivatkozik.¹⁴⁶ A nemzeti kisebbségek problémái iránti érzékenységnek köszönhetően azt tapasztaljuk, hogy az általuk megfogalmazott igények a csatlakozási tárgyalások tematikájának részét képezhetik.¹⁴⁷

A hat vizsgált államban tapasztalt tendenciák arra engednek következtetni, hogy e nemzeti kisebbségeknek, köszönhetően elsősorban a tárgyaló államok nyugati orientációjának, euroatlanti csatlakozási ambícióinak, fokozatosan – gyakran hosszadalmas és összetett folyamatok révén – lehetősége nyílik arra, hogy érvényt szerezzenek törekvéseiknek, köztük az önálló parlamenti képviselésük biztosításának is.

145 Szinte kivétel nélkül minden Nyugat-Balkán államban található egyébként olyan nemzeti kisebbségi párt vagy személy, amely a kormánykoalíció része, vagy amely kívülről támogatja azt. Koszovóban általában a Szerb Lista, Montenegróban jellemzően egy albán, egy bosnyák és egy horvát párt, Szerbiában a legutóbbi három parlamenti választást követően a VMSZ, Észak-Macedóniában az albán pártok egyike, továbbá a két nagy párttal koalícióban induló kisebbségi pártok, vagy a nagy pártok listáján induló nemzeti kisebbségi jelöltek. Bosznia-Hercegovinában jobbra a multietnikus pártok listáin, Albániában pedig a három domináns párttal koalícióban, vagy listáikon figyelhetünk meg nemzeti kisebbségi jelölteket.

146 Lakatos, Istvan: The protection of National and Ethnic Minorities by and within the EU. *European Human Rights Law Review*, 2019. 5. 502–511, itt: 502.

147 Montenegróval a csatlakozási tárgyalások megkezdésének feltétele volt az alkotmány és a nemzeti kisebbségi törvény összehangolása (2011). Szerbiának (magyar kezdeményezésre) Kisebbségi Akciótervet kellett készíteni a 23-as *Igazságügy és alapvető jogok* című tárgyalási fejezethez (2016). Albánia EU integrációs vállalásként fogadta el az új Nemzeti kisebbségek védelméről szóló törvényt (2017), és a nemzeti kisebbségek parlamenti képviselése is igényként fogalmazódhat meg később a csatlakozási tárgyalások folyamán. Boszniának minden bizonnyal a nemzeti kisebbségek jogait szem előtt tartva kell majd alkotmányt módosítania az európai unió csatlakozási tárgyalások előrehaladása érdekében.